

דתישבו

בס"ד

פרשת וירא, תשע"ט, מספר 1291

הניסיון האחד עשר: המשא ומתן על השמדת סדום לאור סיפור עקדת יצחק

עומר מינקה

ניתן להגדיר השפעה כזו של הסיפור על קוראיו כהשפעה תוכנית-מהותית. בתוך כך, ניתן להצביע גם על דרכים מתודיות או סגנוניות, שבהן הסיפור משפיע על הקורא בו, ובהן - דרך יצירת חוויה של הבניית המתח במרוצת קריאתו של הסיפור. כבר בכותרת הסיפור נוצק לסיפור ערך דרמטי על ידי הגדרת המעשה כ'ניסיון' (כב:א). כבר עתה הקורא נדרך, ומצפה להמשך התיאור כדי לדעת מהו אותו ניסיון וכיצד התמודד עימו אברהם. הפסוק העוקב מאשש את הדרמטיזציה, כשבסופו הגיבור מצטווה להעלות את בנו לעולה על אחד ההרים בארץ המורייה. הצהרת האל בדבר ודאות הטרגדיה הצפויה מפורשת, אך גם אברהם מצידו מצהיר על נכונותו המוחלטת לביצוע הצו האלוהי באמצעות הדגשת הזריזות והאקטיביות של מילוי ההוראה (כפירושיהם המפורסמים של רבים ובהם רש"י, ור"י בכור שור על אתר). מכאן ואילך נקראת העלילה המתפתחת כתסריט אימה, באשר הדרך היחידה להצלת חיי הנער היא אם אחת משתי הדמויות המרכזיות – האל או אברהם – תחזור בה. אברהם משכים בבוקר וחובש את חמורו, והאל שותק; הוא מבקע עצים לעולה, והאל שותק; הוא הולך שלושה ימים, עד שהוא מבחין במקום מרחוק, והאל שותק; הוא מעמיס על כתפי בנו את העצים, ולוקח את האש והמאכלת, והאל שותק; כך נעלם האל גם מתיאור בניית המזבח, ואפילו מאזכור אחיזת האב במאכלת "לשחוט את בנו", והמתח מגיע לשיאו: אין עוד זמן להתעכב!

מה רבה ההפתעה בפסוק יא, עם שובה של דמות האל לסיפור: ברגע האחרון זה מונע ברחמיו את הטרגדיה, ומורה לאברהם להימנע מהמעשה הנורא, תוך ציון לשבח של מסירותו של אברהם ועמידתו בניסיון. המתח שליווה את הסיפור, למן כותרתו בפס' א, נמוג סוף סוף. הגיבור האנושי התמיד בנכונותו עד הרגע האחרון, ואלוהים הוא שהתערב וביטל את ציוויו.

לאור קריאה זו בסיפור העקדה, נשוב לקריאת ה'ניסיון הנעלם' של אברהם במשא ומתן על הכחדת סדום, שאף בו מתקיימת

פרשתנו פותחת במפגש של אברהם עם משלחת המלאכים, שבין תפקידיה - לבשר על השמדת העיר סדום. לאחר שנפנים המלאכים לדרכם (בר' יח:כב), נותרים אברהם והאל לבדם במוקד העלילה, ומתנהל ביניהם משא ומתן מרתק, בעניין האפשרות לבטל את הגזירה ולחוס על סדום.

"עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם" - כך גורסת המשנה באבות ה, ג, אך אינה מונה את אותם ניסיונות. רמב"ם בפירושו על אתר נדרש למניית העשרה, ובמניינו מפורטים בין היתר: צו יציאת אברהם מארץ מולדתו, מעשה שרה אצל מלך גרר, וכן מעשה עקדת יצחק, החותם את פרשתנו. מתמיהה אולי בחירתו של הרמב"ם להכליל במניין הניסיונות גם סיפורים ממחזור סיפורי אברהם שלא ניכר בהם 'ניסיון', במובן של התמודדות אמונית או דתית של הגיבור עם אתגר שהציב בפניו האל-כמבחו. כך הרמב"ם מונה את יציאת אברהם למלחמה בארבעת המלכים, ואת נישואיו להגר משנואש מהתקווה ששרה העקרה תלד. התנהגויות אלו ניתנות להבנה כפתרונות רציונאליים ונורמטיביים למצבים שאברהם נקלע אליהם, ולא דווקא ככיבוש יצרו של גיבור העומד בניסיונותיו של האל.

מנגד, ממניין הניסיונות של אברהם (עפ"י הרמב"ם) נעדר סיפור המשא ומתן על הפיכת סדום, על אף שבסיפור זה ניכר ההיבט של הניסיון: בסיפור מפורשת תרעומת של אברהם כנגד החלטה אלוהית, הנענית לכאורה בהודאה של האל, ובתיקון הגזירה. ניתן לשאול אפוא מדוע לא נמנה ויכוחו של אברהם עם האל כאחד הניסיונות שבהם עמד אברהם? על מנת להציע פתרון לשאלה זו, נפנה לעיין בניסיון המובהק ביותר שבו נוסה אברהם, ואשר חותם את פרשתנו, הלוא הוא סיפור עקדת יצחק.

עצם הרעיון הנורא של מסירת הבן היחיד והנכסף, מטלטל בוודאי את נפשו של כל קורא.

* ד"ר עומר מינקה עוסק בהיבטים ספרותיים של הרקע המשפטי של המקרא.

חלק במשימה שקיבל על עצמו. הוא נסוג בשיאו של הדו-שיח, ולא לקח חלק ביישום עקרונות המוסר האמורים.

לאור קריאתנו זו נשוב לשאלת המוצא: מדוע אם כך נפקד סיפור המשא והמתן בין אברהם ואלוהיו (יח:כ-לג) ממניין עשרת הניסיונות? להצעתנו, סיפור זה נעדר ממניין הניסיונות שבהם עמד אברהם, משום שאברהם לא צלח ניסיון זה. ברגע האמת, לאחר הבניית המתח בסיפור, השיח בינו ובין א-לוהים מסתיים ללא סיבה נראית לעין. על אף הישגיו במשא ומתן – המרשימים כשלעצמם – פעולתו של אברהם לא תרמה ליישום העיקרון המוסרי שעליו התיימר להגן.

אם אכן סיפור זה מתאר כישלון של אברהם, כיצד ניתן להבין את הכללתו במחזור סיפורי אברהם, שמגמתו היא בוודאי להאיר את דמותו באור חיובי? תשובה אפשרית לכך תימצא אם נקרא את סיפור ה'ניסיון הנעלם' שבפרק י"ח לא כניסיון כושל לעצמו, אלא כהטרמה לסיפור עקדת יצחק. קריאה כזו תגלה אולי שבדמותו של אברהם חלה התפתחות מהותית במהלך חמשת הפרקים שבפרשתנו; במסגרת תהליך זה, אברהם משיל מעליו את הספקות ואת העכבות בהתמודדות עם א-לוהיו, עד כי בסופה של הפרשה, התמסרותו המוחלטת של אברהם מביאה את הא-ל לחזור בו מהוראתו המפורשת, ולשבח את אברהם, כאומר 'ניצחני בני'.

השפעה סגנונית על חוויית הקריאה: גם בסיפור זה מובנה מתח אשר מלווה את הקורא במרוצת הקריאה. כאן נבנה המתח הדרמטי באמצעות נקיטה במספר הולך ויורד של צדיקים בסדום, שעצם הימצאותם בעיר תמנע את ההשמדה. דו-השיח נסוב על עיקרון מוסרי, שמוגדר בפי אברהם כבר בראשית המשא ומתן: לא ייתכן שימית הא-ל צדיק עם רשע, שכן התנהגות כזו אינה מוסרית, ואינה נורמטיבית (יח:כה). הא-ל עצמו מקבל את הנחת היסוד הזו, ולפיכך הוא נכון למשא והמתן המתפתח. מנקודה זו הקורא ממשיך במרוצת הסיפור, בהכירו בשתי הדמויות – אברהם וא-לוהיו – הניצבות זו מול זו, ומטרה משותפת להן: למנוע את המעשה הבלתי מוסרי שבהשמדה קולקטיבית של צדיקים עם רשעים.

אברהם מבקש לחוס על סדום אם ימצאו בה חמישים צדיקים, והא-ל נעתר. אברהם ממשיך ומבקש להסתפק בארבעים וחמישה צדיקים, והא-ל נעתר. כך הסיפור ממשיך ומפרט באריכות יחסית, כיצד נעתר הא-ל גם לבקשות אברהם העוקבות: להסתפק בשלושים, בעשרים, ואפילו בעשרה צדיקים. אצה לו הדרך לאברהם, ודומה כי אין סיבה שתמנע ממנו להמשיך את מגמת הפחתת מספר הצדיקים הנדרש כדי להציל את העיר, ולבקש את א-לוהיו להסתפק בחמישה צדיקים, ואולי אף בצדיק אחד בסדום, כדי להימנע מהשמדת העיר. הקורא את הסיפור במרוצתו אף מפתח ציפייה להמשך כזה, וזאת משני טעמים: ראשית, מבחינה ספרותית; כל עוד לא גילה הא-ל התנגדות למגמה הנרקמת לאורך המשא ומתן, ניתן לצפות מאברהם שימשיך את המגמה עד שתחיל את הפטור מענישה קולקטיבית גם בעבור אדם אחד, ביודענו שלפחות איש אחד בסדום נחשב צדיק בעיני אברהם – הלוא הוא לוט בן אחיו. שנית, מבחינה מוסרית: העיקרון המוסרי שהתווה את המשא ומתן, ולפיו תימנע העונשת רשעים עם צדיקים, אמור לעמוד בתוקפו אף אם בעיר יש צדיק אחד בלבד.

לאור הציפייה שנבנתה במרוצת הקריאה, רבה ההפתעה – ואולי גם האכזבה – המלווה את קריאת פסוק לג: במקום להמשיך את המגמה האמורה, תם המשא ומתן בנוסחת סיום קלאסית: "וְאַבְרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ". תחושת ההחמצה הזו, שבאובדן ההזדמנות להציל את העיר בזכות צדיק אחד שהיה בה, עשויה להתפרש ככישלון של אברהם. זאת על אף שבסופו של יום נשמר העיקרון המוסרי הפוסל המתת צדיק עם רשעים, ורווח והצלה עמדו ללוט ממקום אחר, משנשלחו המלאכים להצילו עם משפחתו, בפעולת חילוץ הרואית, מהעיר המושמדת. כך נמצא הא-ל שומר על עקרונות המוסר והצדק, בעוד אברהם לא הצליח לקחת

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף